

UDK 821.162.42:796.332
Izvorni naučni rad

Tina VARGA OSWALD (Osijek)

Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
tvarga@ffos.hr

NOGOMET I HRVATSKA KRATKA PROZA

Odnos kratke prozne vrste i nogometa valja promatrati u istom kontekstu kao i odnos strukture književne vrste i njezine funkcije prema suvremenom potrošačkom društvu. Nekoliko je odabranih primjera u hrvatskoj književnosti koji obuhvaćaju temu nogometa: zbirka kratkih priča Gordana Nuhanovića *Liga za opstanak* (2001), roman Jurice Pavičića *Minuta 88* (2002), zbirka kratkih priča *Slobodni udarac* (2006.) nekolicine istaknutih autora (Julijana Matanović, Svjetlan Lacko Vidulić, Goran Tribuson, Borivoj Radaković, Jurica Pavičić, Boris Beck, Delimir Rešicki, Gordan Nuhanović, Simo Mraović, Boris Dežulović i Milana Vuković Runjić) i roman Borivoja Radakovića *Sjaj Epoke* (199., 2009). Određenje igre u navedenom korpusu ukazuje na njezinu ulogu unutar kulture i na najizraženije područje u kojem ona još egzistira u svojim prvotnim oblicima odnosno sportu. Usprkos stanovitoj razlici *drevne* i *moderne* igre u današnjem društvenom poretku može se izdvojiti jedina njezina zajednička osobina – distinkcija *realnog* i *irealnog*. Razmjena *visokog* i *niskog* u postmodernističkom postupku paradoksa jedini je način prezentiranja i interpretiranja aktualnih problema suvremene književnosti i njezinog konzumerizma.

Ključne riječi: *hrvatska kratka proza, nogomet, postmodernizam, visoko i nisko u književnosti.*

*Postoji jedna stvar koju – čak i da je
smatraju bitnom – pripadnici nijednog
studentskog pokreta ili urbane pobune ili
globalnog protesta ili bilo čega takvog,
nikada ne bi učinili.
A to je zauzeti nogometno igralište u nedjelju.*

Umberto Eco

Od posljednjih godina 20. stoljeća pa na ovamo unutar suvremene hrvatske književnosti zabilježen je trend „nogometne proze“ po uzoru na svjetsku književnost. Osim u lijepoj književnosti, tema se nogometa danas nalazi i u enciklopedijama, leksikonima, priručnicima, ona je često *bestseller* publicističkih izdanja, a ponekad i naslov znanstvenog i stručnog časopisa na području književnosti.

Već 1990. godine kada je objavljeno prvo izdanje romana *Sjaj epohe* Borivoja Radakovića jedno je poglavlje posvećeno BBB-ima. Iz istoga Radaković će tri godine kasnije napisati dramu odnosno satiru naslovljenu *Dobro došli u plavi pakao*. Gordan Nuhanović nedugo za tim 2001. godine objavljuje zbirku kratkih priča znakovito naslovljenu *Liga za opstanak* baš kao što će i Jurica Pavičić nasloviti svoj roman *Minuta 88* objavljen 2002. godine. Slijedi zbirka kratkih priča *Slobodni udarac: nogometne priče* nekolicine autora (Julijana Matanović, Svjetlan Lacko Vidulić, Goran Tribuson, Borivoj Radaković, Jurica Pavičić, Boris Beck, Delimir Rešicki, Gordan Nuhanović, Simo Mraović, Boris Dežulović i Milana Vuković Runjić) u kojoj je po prvi puta objedinjen i u potpunosti opravdan naslov.

Nije samo proza začinjena nogometnom temom. Odabir pjesnika Dobriše Cesarića, Vjekoslava Majera, Krešimira Bagića, Bore Pavlovića i Zvonimira Baloga govori u prilog zadanoj temi o kojoj progovara Pavao Pavličić na *Danima hvarskog kazališta*.¹ Nogometu se pridružuje i Ana Prolić kada je riječ o igri i igranju u dramskim djelima Radovana Ivšića.² Tema je zabilježena i u časopisu *Fantom slobode*,³ kao i u časopisu *Kolo*.⁴ O nogometu je riječ i u virtualnom časopisu za književnost *Knjigomat* iz pera Rade Jarka.⁵

Takvo zanimanje samo dijelom proizlazi iz nekoliko stranih naslova beletristike, od kojih su *Nogometna groznica* (1992) Nicka Hornbyja prevedena 2001. godine i *Tvornica nogometa* (1996) Johna Kinga prevedena 2003. godine najreprezentativniji, a pored kojih se nalaze i brojni *Nogometni leksikoni*, *Nogometne legende*, *Povijesti nogometa*, pa čak i *Psihologije nogometa*, kao i filozofije semiotičara naslovljene *Umberto Eco i nogomet*. Shodno tomu, u hrvatskoj književnosti nailazimo i na roman Mladena Hercega *Isus na no-*

¹ Pavao Pavličić, *Nogomet i moderna hrvatska lirika*, u *Dani hvarskog kazališta* 31, *Igra i svečanost u hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/ Književni krug, Zagreb/ Split, 2005., str. 352.-373.

² Ana Prolić, *Igra i igranje u dramskim djelima Radovana Ivšića*, u *Dani hvarskog kazališta* 31, *Igra i svečanost u hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/ Književni krug, Zagreb/ Split, 2005., str. 374.-383.

³ *Fantom slobode*: književni časopis, Durieux, Zagreb, 1/2003.

⁴ *Kolo*: časopis Matice hrvatske, 2, Zagreb, ljeto, 2003.

⁵ <http://www.knjigomat.com/detail.asp?iNews=349&iType=2>

gometnoj utakmici u kojemu se smisao života pokušava odrediti duhovnim putovima.

Najnovija hrvatska izdanja svjetske književnosti „nogometne proze“ uz novelu austrijskog književnika Petera Handkea *Strah golmana pred jedanaesterce* (1942) objelodanjenu tek 2007. godine, su i dva romana mađarskih književnika, Lászla Darvasija *Tajna svjetska reprezentacije* objelodanjenog 2005. i Pétera Esterházyja *Njemačka u šesnaestercu* objelodanjenog 2006. godine.

Književno okruženje koje ukazuje na kulturni fenomen nogometa u istaknutih hrvatskih pisca predstavlja sredstvo praćenja svjetskog trenda poistovjećenog s nacionalnim odnosno praćenja suptilnosti i pretjeranosti ljudskog djelovanja u ime kulture. Pod utjecajem zapadnjačkog društva i njegovih velikih društvenih i emocionalnih ulaganja u štovanje sporta i igre kao načina ljudskog života i davanja smisla iskustvu razvija se kulturni fenomen nogometa koji podrazumijeva i određeno ritualno okruženje: stadion kao *sve-to mjesto*, navijači odjeveni u neobičnu odjeću ukrašeni bojama i rekvizitima, navijačke pjesme, ritualni običaji pred, za vrijeme i poslije utakmice, nasilje na utakmicama, medijsko prenošenje i reproduciranje istoga.

Razvoj nogometne igre usporedo s kulturom, a ne unutar kulture, otkriva položaj čovjeka u njoj, ali i uopće, jer se ona tek u kasnijoj fazi društvenog razvoja, mimo one iskonske, dječje ili životinjske, ostvaruje kao izraz ljudskog života i postojanja; ona se, kako u društvenom, tako i u književnom ustroju, predstavlja kao sredstvo prezentiranja aktualnih problema suvremenog potrošačkog društva. Isprepletanje ovog i onog oblika i uloge igre, koja je slobodna, položaj čovjeka uopće nalazi svoj prvotni, najviši i najsvetiji izraz. Pri tome ipak valja napomenuti kako se obilježje *najsvetiji* najmanje odnosi na kult drevne zajednice koja se također igra kao što se igra dijete ili životinja. Svetost se prije svega odnosi na *ozbiljnost* i *uzvišenost* usprkos svoj razigranosti – na *razuzdanost* i *ushićenje*.⁶

Širenjem razvoja kulturnog fenomena nogometa putem različitih varijacija kratke prozne vrste, koja pokreće želju za trenutnim zadovoljstvom, izjednačava se razlika između onih koji još posjeduju nevinost i onih kojima nedostaje znanja. Jedina zajednička osobina koja se pri tome nameće, *drevne* i *moderne* igre – sporta – koja se zadržala u vrtoglavim varijantama kapitalizma, ali i nacionalizma, jest distinkcija realnog i irealnog, ozbiljnog i nezbiljnog, odnosno *visokog* i *niskog*. Problematiziranje kategorije *visokog* i *niskog* prema književnom teoretičaru Milivoju Solaru u postmodernizmu može jedino upućivati, ali i ne mora, na krizu cjelokupne institucije književnosti kojoj

⁶ Vidi. Johan Huizinga, *Homo ludens: o podrijetlu kulture u igri*, s njemačkog preveli Ante Stamač i Truda Stamač, Naprijed, Zagreb, 1992., str. 9.

se još ne nadzire kraja niti pomirbenog rješenja: „ili preteže trivijalnost, ili se ekskluzivnost trivijalizira, ili se traži neka kombinacija obojega, ili se *iza* trivijalnosti skriva zapravo ekskluzivnost, ili pak obrnuto.“⁷ Bilo kako bilo, uzajamna ovisnost tih dviju vrsta književnosti nikada nije bila potrebitija nego upravo sada: „jer je zahtjev za lakoćom čitanja podjednako tako opravdan kao i zahtjev da se moramo pribitati kako bismo razumjeli ono i samo ono, što se književnošću može iskazati.“⁸ U tom pogledu, nogomet služi ujedno kao metafora i motiv za proučavanje zbilje u ovdje istaknutih hrvatskih pisaca koji svojim (ne)skladom teme i žanra upozoravaju na ulogu tradicije u suvremenom potrošačkom društvu. Svjetovne pojedinosti svakodnevnog života koje se odnose i na nogomet do unazad nekoliko godina u književnosti nisu predstavljale temu za pisanje, analiziranje i interpretiranje zbilje. Teoretizirajući o nogometu unutar područja semiotike u svojoj kulturnoj kritici, kao semiotičar, pisac i književni teoretičar, Umberto Eco „(...) kanibalizira i karnevalizira kulturu – koristi svoje sustave reprezentacije u skladu sa vlastitim arbitrarnim pravilima – kako bi ju naveo da igra igru koja se shvaća poprilično ozbiljno, i ponekad ima teške posljedice.“⁹

Prijelaz nogometne igre iz karnevalskog spektakla u vulgarni oblik kulturnog izražavanja, a pokoji put i zdravog ohrabrivanja oslobođenja nakupljenih osjećaja pomoću cirkuske atmosfere zabilježen je u razvidnoj analizi i interpretaciji obuhvaćenog korpusa. Valja izdvojiti nekoliko paralelnih uloga koje pokazuju kako se ono što se najviše ponavlja, i što je svim kratkim pričama/romanu zajedničko, ono što tvori značenjsku cjelinu, svodi upravo na nekoliko elemenata: čovjekov uspjeh, njegova pripadnost plemenu u kojem živi i postoji, kao i njegov svjetonazor uopće.

Nakon *Ovaca od gipsa* (1997) i *Nedjeljnog prijatelja* (1999), Jurica Pavičić izdaje i treći roman *Minuta 88* (2002) u kojemu nastavlja svoju započetu poetiku: opisivanje suvremene društvene zbilje na domaćem terenu. Novost je ovoga romana što se u njemu, osim za Pavičića već karakterističnoga političarsko-veteransko-novinarskog okruženja sa sjedištem u Splitu, pojavljuje još jedna profesionalna sredina: nogometni klub. Kriminal koji se u romanu *Minuti 88* prikazuje namještanjem nogometnih rezultata, korumpiranjem policajaca, navijačkim huliganizmom, ubojstvima i tučnjavom ne ukazuje na roman toga tipa. Zagonetka koja je ključna za odgonetanje u kriminalističkim romanima ovdje ipak izostaje. S obzirom da ovaj roman obilježava izrazita

⁷ Milivoj Solar, *Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995., str. 20.

⁸ Milivoj Solar, *Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995., str. 21.

⁹ Peter Pericles Trifonas, *Umberto Eco i nogomet*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002., str. 18.

dinamika, neprestana akcija, a glavni lik nije superjunak koji rješava zločin već pronalazi nekakav kompromis međuljudske pravde, može ga se žanrovski približe odrediti i trilerom. Roman je podijeljen u tri dijela, od kojih se svaki sastoji od tri odnosno četiri podnaslova, i strukturiran je u dvije fabularne linije: prva prati zbivanja vezana za navijače Želeta i Frika i druga koja je vezana uz vratara Prgina.

Već se na samome početku romana navijači Žele i Frik svoju odanost prema nogometu povezuju s kriminalom. Krađa raketa potrebnih za utakmicu samo je jedan u nizu loših događaja koji će pokrenuti radnju romana. U isto vrijeme, kriminal ne miruje ni na strani igrača. Vratar Prgin uhvaćen u zamku karijere nogometaša, na licu mjesta prometne nesreće dobiva ponudu policajca na koju pristaje: zataškavanje ubojstva u zamjenu za gol. Rasplet se događa u sobi policajca kojemu brat boluje od teške bolesti. Nedostatak novca ispostavlja se povodom izvjesnog dogovora u kojeg su još upleteni vlasnik kluba i vlasnik kladionice.

Pavičićev roman tako ukazuje na moralnu kategoriju nogometa koji istodobno dobiva glavnu ulogu pokretača, ali i rješenja svih životnih problema koje prate te glavne likove u ozračju divljeg kapitalizma i zajednice koju čini obitelj. Kriminalci su kažnjeni, vratar se ispostavlja nedužnim u izmišljenom ubojstvu, a ljubav navijača prema nogometu prerasta u nostalgiju:

Negdje duboko, ispod betonske ploče zdravog razuma, Žele bi tu i tamo osjetio isto ono staro ludilo, neki put i na najmanju pobudu: kad bi vidio klupsku naljepnicu na šoferšajbi, čuo huk navijača na kakvom satelitskom kanalu ili bi u brijачkoj radnji vidio uramljene postave Kluba iz pedesetih i sedamdesetih. Shvaćao je tada da bi i poslije svega uvijek mogao biti onaj stari, da bi se mogao užgati na svaki gol, korner ili oštru rezanu dijagonalu.¹⁰

Izvor te prešućene mentalne veze između sporta, ljudskosti i društva, Umberto Eco u svojoj knjizi eseja *Kako putovati s lososom i drugi korisni savjeti* naziva „dubokim područjem kolektivnog senzibiliteta.“¹¹ Ukidanje te veze, značilo bi ukidanje svake pozitivne i negativne konotacije koju vezemo za nj; on bi postao ono što zapravo jest: samo igra, a ne način života – još bolje život jer:

Ili ti se zgadi i odustaneš, ili zaključiš da ti je nogomet važniji, pa dalje briješ, žestiš se, praviš se da sva ta šporkica ne postoji,

¹⁰ Jurica Pavičić, *Minuta 88*, V.B.Z., Zagreb, 2002., str. 157.

¹¹ Umberto Eco, *Sports Chatter*, u *Travels in Hyper Reality*, s talijanskog preveo William Weaver, Harcourt Brace&Company, New York i London, 1986., str. 160.; radni prijevod Tina Varga Oswald.

*ne želiš čut za nju, okreneš glavu. Nema ti sredine. Nema ti tu popravljajanja svijeta.*¹²

Ritual navijanja prečesto prerasta u nasilje koje se čini obveznim za ispoljavanje ljubavi, odanosti i strasti nekom nogometnom klubu ili reprezentaciji:

*Grad je u tom času već gorio. Policajci su u Frankopanskoj i Solinskoj napravili koridor, potiskivali gomilu i izdvajali alkoholizirane, ali je šteta već bila napravljena. Po cijelom Poljudu i Varošu gorjeli su kontejneri za smeće. Ekipa iz Rudnice uništila je dva zglobna gradska autobusa. Vatrogasci su šmrkovima rastjerivali rulju po trgovinama, uokolo su ležale krhotine stakla provaljenih trafika i razbijenih izloga.*¹³

Slično nalazimo i u romanu Borivoja Radakovića *Sjaj epohe: roman, dvostruki putopis* objavljenom 1990. godine koji uvodi po prvi puta u povijest hrvatske književnosti temu nogometa s naglaskom na poglavlje naslovljeno *Dobro došli u plavi pakao*. Istodobnim razvojem posve različite tematike, urbane i sockomunističke, ukazuje se na problematiziranje društvene i političke situacije predratnog vremena. Bježeći pred vojskom JNA, od komunizam i birokratizma osamdesetih godina prošloga stoljeća, glavni lik Boro uzima predah u novinarskoj redakciji i odlazi u London. Suprotstavljajući dvije kulture, englesku i hrvatsku – filmsku, književnu i glazbenu scenu – Radaković daje snažnu kritiku tadašnjeg društvenog vremena. Radakovićev izbor nekoliko književnih žanrova – od putopisa, autobiografije, *bildungsromana*, eseja, erotskog romana pa sve do poezije – uz provokativne erotske fotografije Igora Kelčeca uvodi roman u red urbane proze suvremene hrvatske književnosti. Navijački sleng koji možda ponajbolje ocrtava toliko željenu slobodu pojedinca u poglavlju *Dobro došli u plavi pakao* glavnoga junaka novinara odvodi u žrvanj tučnjave. Tragični završetak rezultat je nasilja na ulicama grada koje sve više postaje svakodnevicom:

*Da si nas videl, ono, u pičku materinu, teturamo, svaki parkirani auto je naš. Udaraj, velim, sve to treba razjebat, u pičku materinu.*¹⁴

Potreba navijača odnosno društva da uživa u zabavi prepunoj opasnosti opravdava se njihovom strašću i pripadnošću određenoj gradskoj četvrti, gradu, županiji ili državi – naciji:

¹² Jurica Pavičić, *Minuta 88*, V.B.Z., Zagreb, 2002., str. 132.

¹³ Jurica Pavičić, *Minuta 88*, V.B.Z., Zagreb, 2002., str. 95.

¹⁴ Borivoj Radaković, *Sjaj epohe: roman, dvostruki putopis*, V. B. Z., Zagreb, 2009., str. 170.

*Čuj, gle, pazi, kurac, ja ti ono, kuš, živim za Dinamo i drugo niš ne jebem. Jebiga, ono: ko je Zagrepčanin, Hrvat, kurac, taj navija za Dinamo, nema tu zajebancije, jebo ti pas mater.*¹⁵

Drugim riječima:

*Mi smo nacionalisti, pička mu strinina, kaj nas boli kurac za nogomet. Ako hoćeš samo nogomet, odi doma pa gledaj televiziju.*¹⁶

Događaji vezani uz nogomet, posebice ovi istaknuti, u slučajevima kada strast za sportom izmiče kontroli i prelazi u nasilje, mogu se obilježiti istim onim osobinama koje pripadaju ratu – izvjesnom stanju koje isključuje svako moralno opravdanje u svrhu sukobljavanja s protivnikom odnosno *gostom*. Tu analogiju Umberto Eco u svojoj knjizi eseja *Kako putovati s lososom i drugi korisni savjeti* opravdava sljedećim: „U određenom bih se smislu mogao složiti s futuristima kada kažu da je rat jedina higijena svijeta, uz malu ispravku: to bi bilo istina da ratove vode samo dobrovoljci. Na nesreću, rat uključuje i neodlučne te je stoga moralno inferioran u odnosu na sportove.“¹⁷

Zbirka kratkih priča *Slobodni udarac: nogometne priče* objavljena 2006. godine okuplja jedanaest autora koji progovaraju izravno ili neizravno o temi nogometa: dvije su ženske spisateljice, osim njih neki su pisci izravni navijači ili članovi klubova, dok su neki drugi potpuno naive. Svaki od njih pokušava odrediti značenje nogometa, kako za pojedinca, tako i za cjelokupno društvo. Analogija rata i nogometa produžuje se u kratkoj priči *Bijeli anđeli* Sime Mraovića u odnosu na ljubav:

*Rat je sranje, rat je smrt, ali je nogomet život. Radost zbog postignutog gola je čista sreća, malo je čiste sreće na ovom svijetu. Ovo što ću ti sada reći rekao bi svaki muškarac, samo da smije, a ja ću ti reći zato što znam da si divna osoba koja to neće krivo shvatiti: ja te volim najviše na svijetu, ali ti me nikad nećeš usrećiti kao Rapaić kad ga je uvalio Dinamu sa trideset metara.*¹⁸

Ono što Eco podrazumijeva pod nogometom, ne uključuje samo sport, već i neku vrstu *semiotičkog gerilskog ratovanja*. Riječ je o sustavu igre koji podrazumijeva borbu za teritorijem, odnosno pobjedu jačega nad slabijim.

¹⁵ Isto, str. 169.

¹⁶ Isto, str. 172.

¹⁷ Umberto Eco, *The World Cup and its Poms*, u *Travels in Hyper Reality*, s talijanskog preveo William Weaver, Harcourt Brace&Company, New York i London, 1986., str. 169.; radni prijevod Tina Varga Oswald.

¹⁸ Sime Mraović, „Bijeli anđeli“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zaprešić, 2006., str. 188.

Nije stvar samo u igri, nego u cijelom ritualu. Inače bi se utakmica mogla gledati i na televiziji.

(...)

Utakmica nije samo igra loptom, nogomet je mnogo više. Nogomet je i mogućnost da ponekad u životu pobijedi slabiji, da pobijedi pravda, nogomet je stvarna mogućnost čuda, to je i sve ostalo, tribina kao slobodni teritorij, jedino mjesto na svijetu gdje možeš svakome reći sve što hoćeš, razumiješ? I to je dio igre.¹⁹

Velika društvena i ideološka ulaganja zapadnjačkog društva u štovanje nogometa doprinijela su promjeni moralnih, intelektualnih i ekonomskih vrijednosti u društvu. Propadanje jedne obitelji usporedo s političkim mijenama posljednjih tridesetak godina prati uspjehe i padove Hajduka u transformaciji nogometa od igre do biznisa. Riječ je o kratkoj priči Jurice Pavičića *Opća povijest nogometa (u sedam slika)*:

Cipat balun, to je bilo za jebivjetre, neozbiljan posal. Inženjer, to je bija neko ko je prvi ispod bogova.²⁰

Isto će se potvrditi i u kratkoj priči *Moj brat Puškaš* Gorana Tribuson:

...znanost i umjetnost odvođe (nas) u mračan, memljiv zaborav, a nogomet k slavi, bogatstvu i radostima svijeta.²¹

Naime, vođen idolom Puškaša, Tribusonov će brat poginuti na granici Jugoslavije i Mađarske u vrijeme njihovih zaoštrenih odnosa, za nekakav drugi identitet koji potvrđuje pojavu neobičnih oblika odanosti, ekstremnog ponašanja, zaludenosti i potrebe za pripadnošću. Navijači su često odjeveni u dresove svojih zvijezda, obojani bojama svoga kluba ili svoje zemlje, s listićem u rukama čekaju ishod utakmice kojeg si često ne mogu priuštiti, a ponekad su čak upleteni i u dugove pa ako svoj život ne izlažu riziku zbog toga onda to čine u divljačkim sukobima nakon pjevanja svojih himni. Procijeni takve zaludenosti koja često dolazi prekasno ili uopće ne dolazi doprinosi i spoznaja o prevari:

...moj brat Puškaš tvrdio je kako je nogomet prava kapitalistička disciplina, raj za poduzetne biznismene i spretne trgovce, te kako

¹⁹ Boris Dežulović, „Bijela točka“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zaprešić, 2006., str. 203.

²⁰ Jurica Pavičić, „Opća povijest nogometa (u sedam slika)“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zaprešić, 2006., str. 100.

²¹ Goran Tribuson, „Moj brat Puškaš“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zaprešić, 2006., str. 58.-59.

*nogomet ne treba igrati nego mlatiti pare u mutnim vodama koje ga, kao kakav pravokutni zeleni otok, sa svih strana okružuju.*²²

Opsesija nogometom nastavlja se i u zbirci kratkih priča *Liga za opstanak* Gordana Nuhanovića koja je objavljena 2001. godine. Zbirka se sastoji od nekoliko zasebnih priča mahom autobiografskog karaktera s naglaskom na malu urbanu sredinu grada Vinkovaca. Nuhanovićeve priče nemaju zajedničku temu; ono što ih povezuje zapravo je opsesija glavnih junaka – u rasponu od joge, engleskog travnjaka, izbacivanja punkera iz kafića, iskopavanja mrtvih, predizborne kampanje, čevapčića pa sve do nogometa – koja ukazuje na apsurdnu svakodnevicu na granici groteske. S naglaskom na temu nogometa samo je jedna priča koja plijeni pozornost: *Uloga HNK Cibalijske u razvoju dedinog gihta*. Riječ je o porazu Cibalijske u gostima koji je prouzročio u strastvenom navijaču djedi razvoj gihta:

*Bila magla ili vjetar, snijeg ili žega, opća opasnost ili obiteljski rođendan, dedu ništa nije priječilo da se pozicionira u gornjem dijelu tribine.*²³

U vlastitom sustavu znakova kojeg podrazumijevaju njegovi navijači, nogomet se može interpretirati ili kao *sport* ili kao odgojno-obrazovna organizacija koja uči navijača vlastitom svjetonazoru:

Isprva, dakako, cijelu stvar nitko nije uzimao ozbiljno, ali kako se uspješni niz nastavljao, iz kola u kolo, narodu je valjda iz gužice došlo u glavu. Navrli su navijači, s njima transparenti pa zatim klupska himna s vrlo borbenim zvukom koji je vukao na Clash u ranoj fazi. Onaj s najbržim refleksom otvorio je dućan s klupskim šalovima, majicama i privjescima, tik do ulaza za službene osobe.

*Daltoni su kupili četiri dresa boje modre galice.*²⁴

Razmatranje nogometa kao sustava znakova Umberto Eco izvodi iz područja semiotike na sljedeći način: „Semiotika se bavi svime što se može smatrati znakom. Znak je sve što se može smatrati da na karakterističan način zamjenjuje nešto drugo. To *nešto drugo* ne mora nužno postojati ili se zaista negdje nalaziti, u trenutku u kojem ga znak označava. Stoga je semiotika u načelu disciplina koja proučava sve ono pomoću čega se može lagati. Ako se pomoću nečega ne može lagati, pomoću toga se također ne može ni govoriti

²² Goran Tribuson, „Moj brat Puškaš“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zaprešić, 2006., str. 63.

²³ Gordan Nuhanović, „Uloga HNK Cibalijske u razvoju dedinog gihta“, u *Liga za opstanak – priče*, Pop&Pop, Zagreb, 2001., str. 117.

²⁴ Isto, str. 111.

istina; zapravo pomoću toga se uopće ne može *govoriti*.²⁵ Nadalje, on nogomet shvaća kao neurozu kulture, kao manifestaciju nečega u ljudskoj psihi što se iskrivilo, i za što nema razumnog objašnjenja ni učinkovitog lijeka. Banalni primjer tomu je kratka priča *Udarac u psihu* Julijane Matanović iz zbirke *Slobodni udarac*. Riječ je o djevojčici koja voli igrati nogomet i njezinim stereotipno krivim nogama. Nakon dvadesetak godina spoznaja o iskrivljenoj slici zrcala mijenja u djevojčici/ ženi dotadašnju predodžbu svijeta.

*A nogomet? Njega i traume koje mi je ostavio u naslijeđe pretvorila sam u priču za novine pretvorila sam u priču za novine, za one u kojima sam obavljala poslove ispravljачice tuđih pravopisnih pogrešaka. Udarac u psihu urednik je bez moga znanja, oponašajući navijački poklik, promijenio u Ajde Šeki, naprijed Šeki!. Bio je uvjeren da će tim naslovom priča nepoznate autorice privući veći broj čitatelja.*²⁶

Za isto poslužiti će i Eco primjer koji se daje u izboru odabranih eseja *Kako putovati s lososom* pod naslovom *Kako ne govoriti o nogometu*:

- „- Jeste li vidjeli Viallija?
- Nisam, bit će da je došao baš kad nisam bio tu.
 - Ali večeras gledate tekmu?
 - Ne, moram se pozabaviti s knjigom Zeta iz Metafizike, znate već, onaj iz Stagire.
 - Dobro, gledajte pa ćete mi reći. Po meni, Van Basten bi mogao postati Maradona 90-ih, što vi mislite? Ali ja bih u svakom slučaju držao na oku Hagija.”²⁷

Ako se usvoji Ecovo razmatranje nogometa, oblik komunikacije o kojem je riječ ili se nailazi na razumijevanje ili na potpuno nerazumijevanje. Drugim riječima, Eco će reći: „Ne volim vatrenog navijača jer ima jednu čudnovatu karakteristiku: ne razumije kako to da ti nisi, i uporno s tobom razgovara kao da jesi.”²⁸

Slično je u kratkoj priči *Bijeli anđeli* Sime Mraovića kada izvjesni mlađić procjenjuje znanje jedne djevojke:

Njoj je Dinamo ono za svjetlo na biciklu, Hajduk je pripadnik pravovojne formacije, Zagreb, Barcelona i Liverpool su samo imena

²⁵ Umberto Eco, *A Theory of Semiotics*, Indiana University Press, Bloomington, 1976., str. 7.

²⁶ Julijana Matanović, „Udarac u psihu“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zagrebić, 2006., str. 31.

²⁷ Umberto Eco, „Kako ne govoriti o nogometu“, u *Kako putovati s lososom i drugi korisni savjeti*, prevela Ita Kovač, Izvori, Zagreb, 1999., str. 122.

²⁸ Isto, str. 121.

gradova, a Partizan i Crvena zvezda su relikti prošlosti. Ne zna, recimo, tko je Boban, iako često objeđuje tjesteninu u njegovom restoranu.

Za Prosinečkog misli da je vrsta votke, za Ćiru da je vlak na ugljen, za Cicu da je dojka, za Niku da je patika. Shodno tome, Butina nije plečka, Pletikosa je frizer, braća Kovač – rođaci, Tudor – engleski plemić, Modrić – kolumnistica Jutarnjeg lista, Dudu – igračka, Srna – divlja životinja, Šimunić – akademski kipar, Šimić – pokojni pjesnik, Babić – crno vino, Dado – prvi dio od čokolade, a Olić – pojma nema. Nikad čula.²⁹

Rezultat toga nesporazuma u nogometnom sustavu znakova označava se dokolicom odnosno ispraznim razgovorom. On se kao takav koristi i prenosi u svim sferama društvenog života: u politici kada je riječ o javnim nastupima; u književnosti kada je riječ o trivijalnim književnim vrstama, postupcima, temama; u ekonomiji kada je riječ o prodaji i potrošnji određenog artikla; i dr. Razgovor o nogometu omogućava govorniku, u ovom slučaju književniku, da o toj temi govori poput stručnjaka bez prihvaćanja ikakve *zbijske* odgovornosti za svoju priču, odnosno „da zauzme stavove, izražava mišljenja i predlaže rješenja“ bez straha s obzirom da se nalazi „izvan područja svoje moći.“³⁰

Čavrljanje o sportu tako predstavlja „najlakši nadomjestak za političku debatu“, najlakši nadomjestak za književnu debatu kada je riječ o raspravama vezanim za postmodernizam. Književni teoretičar i povjesničar Milivoj Solar u svojoj knjizi *Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti* u okvirima suvremene teorije književnosti književnost shvaća kao određenu instituciju koja predstavlja određeni sporazum između pisca i čitatelja; „ona predstavlja da pisci pišu tako da ih čitatelji razumiju upravo i jedino zato što unaprijed prihvaćaju upravo tu i takvu vrstu komunikacije.“³¹ Uz pretpostavku da se kriza cjelokupne institucije književnosti s obzirom na njezinu lakoću i težinu pisanja rješava čitateljevim izborom, baš kao i u romanu Itala Calvina *Ako jedne zimske noći neki putnik* gdje pisci zamjenjuju svoje uloge i gdje im se rukopisi slučajno pomiješaju, a potom suprotno od

²⁹ Simo Mraović, „Bijeli anđeli“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zaprešić, 2006., str. 170–171.

³⁰ Umberto Eco, „The World Cup and its Poms“, u *Travels in Hyper Reality*, s talijanskog preveo William Weaver, Harcourt Brace&Company, New York i London, 1986., str. 170.; radni prijevod Tina Varga Oswald

³¹ Milivoj Solar, *Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995., str. 15.

očekivanog vrednuju, Solar zaključuje: „umjesto završetka moguće su samo permutacije.“³²

Isprazni razgovori o nogometu koji se dijelom prenose u književni tekst odnosno kratku priču (*Liga za opstanak* Gordana Nuhanovića; *Slobodni udarac: nogometne priče*) ili nekakvu drugu trivijalnu vrstu poput kriminalističkog romana ili trilera (*Minuta 88* Jurice Pavičića) ili erotskih fotografija Zorana Kelčeca (*Sjaj epohe* Borivoja Radakovića) samo su jedan od načina komunikacije pisca i čitatelja u suvremenom potrošačkom društvu.

Kratke prozne vrste koje se pojavljuju unutar „nogometne proze“ suvremene hrvatske književnosti podrazumijevaju varijaciju samog termina u odnosu na njegovu funkciju. Općenito, pod kratkim proznim vrstama podrazumijeva se niz srodnih, poput pripovijetke, kratke priče ili novele (u najširem smislu) koje posjeduju neko književno iskustvo, okvirnu konvenciju i namjeru književne komunikacije, koja vrijedi u svim povijesnim razdobljima, počevši od renesanse pa sve do danas, a spomenuta terminološka raznovrsnost samo potvrđuje moguću varijaciju.

Za određenje pripadnosti književnoj vrsti koja se ne može promatrati izvan konteksta europskog odnosno svjetskog književnog kruga potrebne su paradigme koje se neminovno nameću u njihovoj analizi i interpretaciji. Takvu paradigmatšku (hipotetičku)³³ funkciju posjeduju Boccacciov *Dekameron*, i to ne samo kada je riječ o talijanskoj književnosti, nego i o ostalim europskim književnostima, npr. hrvatskoj književnosti. Stoga se novela kao takva, ne može promatrati kao ahistorijski pojam, ona nije fikcija, nego se na temelju iskustva, tradicije i određenih analitičkih saznanja mogu izvesti njezina jednoznačna određenja. Pri tomu valja razlikovati dva ishodišta razvoja novele, prvi koji govori u prilog novele kao kratke prozne vrste koja po osobinama odgovara teoriji romana, i drugi, koji polazi od novele kao zasebne uže određene književne vrste koja se razlikuje od romana. Iz oba ishodišta proizlazi pretpostavka da je jedan način pripovijedanja o sudbini pojedinca, u društvenom životu u svim njegovim smjerovima rezimiranja koji se mogu pokazati kao postupci određene književne konvencije, neophodan za razmatranje diferencijacije i periodizacije novele, pa se onda kao takva – jedinstvena – novela i može postaviti u opoziciju prema ostalim književnim vrstama. Suvremeni odnos između kratke prozne vrste i ostalih književnih vrsta valja promatrati u istom kontekstu kao i odnos strukture književne vrste i njezine funkcije u sustavu književne komunikacije. Pri tome se može izvesti sljedeća analogija:

³² Milivoj Solar, *Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995., str. 18.

³³ Prema Milivoju Solaru, „Teorija novela“, u *Ideja i priča*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2004.

odnos kratke prozne vrste i nogometa može se promatrati u istom kontekstu kao i odnos strukture književne vrste i njezine funkcije prema suvremenom potrošačkom društvu.

Paradoks trivijalizacije žanra kratke priče u odnosu na roman ili trivijalizacije teme nogometa u odnosu na zbilju, s jedne strane proizlazi iz oslanjanja na znakove svakodnevice, dok s druge strane, stav se o nižoj vrijednosti trivijalne kulture/ književnosti čitatelju/ publici nameće iz svojevrsnog individualnog odnosa prema drugim vrijednostima svakodnevnog života. Stoga ni ne čudi što je stalna opreka sinkronije i dijakronije prisutna i u razmatranju povijesti i teorije novele/ kratke priče. Kratka priča kao takva u odnosu na povijest u razdoblju postmodernizma počinje utjecati na roman, a ne obrnuto, jer se i romani strukturno gledajući počinju raspadati na kraća prozna ostvarenja. Odmičući od romana kratka se priča/ novela približava drugim književnim vrstama poput eseja, lirske pjesme, jednostavnih oblika i drugih vrsta vidljivih iz interpretiranog korpusa, ali porast diferencijacije same književnosti ne znači i porast rasta kvalitete njezine proizvodnje. Ipak u teoriji se književnosti, barem zasad, prema Solaru u razdoblje postmodernizma „ne mijenja okvirna shema sustava književnih vrsta na području književnosti europskog kulturnog kruga od renesanse do danas.“³⁴

S obzirom da je riječ o potrošnji, odnosno o čitatelju, moda je ta koja se izdiže nad ukusom³⁵ isto onako kako se sinkronija izdiže nad dijakronijom. Bez sustava vrijednosti u odnosi na prije i u odnosu na poslije nemoguće je razmatrati pojavu ispraznih razgovora/ priča o nogometu koji opet ne moraju značiti loš ukus suvremenog trenutka povijesti, ali svakako označavaju modu suvremenog potrošačkog društva. Koliko je kultura podložna utjecaju mode, odnosno koliko ovi pisci ukazuju na krizu institucije književnosti, vrijeme će pokazati ili je već pokazalo.

Literatura

- Dežulović, Boris, „Bijela točka“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zaprešić, 2006.
- Eco, Umberto, „Chatter“, u *Travels in Hyper Reality*, s talijanskog preveo William Weaver, Harcourt Brace&Company, New York i London, 1986.
- Eco, Umberto, *A Theory of Semiotics*, Indiana University Press, Bloomington, 1976.
- Eco, Umberto, „Kako ne govoriti o nogometu“, u *Kako putovati s lososom i drugi korisni savjeti*, prevela Ita Kovač, Izvori, Zagreb, 1999.

³⁴ Milivoj Solar, *Ideja i priča*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2004., str. 385.

³⁵ Vidi. Milivoj Solar, *Ukus i novi mediji*, u *Retorika postmoderne: ogledi i predavanja*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005.

- Eco, Umberto, „The World Cup and its Poms“, u *Travels in Hyper Reality*, s talijanskog preveo William Weaver, Harcourt Brace&Company, New York i London, 1986.
- Huizinga, Johan, *Homo ludens: o podrijetlu kulture u igri*, s njemačkog preveli Ante Stamač i Truda Stamač, Naprijed, Zagreb, 1992.
- Matanović, Julijana, „Udarac u psihu“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zaprešić, 2006.
- Mraović, Simo, „Bijeli anđeli“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zaprešić, 2006.
- Pavičić, Jurica *Minuta 88*, V.B.Z., Zagreb, 2002.
- Nuhanović, Gordan, „Uloga HNK Cibaliye u razvoju dedinog gihta“, u *Liga za opstanak – priče*, Pop&Pop, Zagreb, 2001.
- Pavičić, Jurica, „Opća povijest nogometa (u sedam slika)“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zaprešić, 2006.
- Pavličić, Pavao, „Nogomet i moderna hrvatska lirika“, u *Dani hvarskog kazališta 31, Igra i svečanost u hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/ Književni krug, Zagreb/ Split, 2005.
- Prolić, Ana, „Igra i igranje u dramskim djelima Radovana Ivšića“, u *Dani hvarskog kazališta 31, Igra i svečanost u hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/ Književni krug, Zagreb/ Split, 2005.
- Radaković, Borivoj, *Sjaj epohe: roman, dvostruki putopis*, V. B. Z., Zagreb, 2009.
- Solar, Milivoj, *Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995.
- Solar, Milivoj, *Ideja i priča*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2004.
- Solar, Milivoj, „Ukus i novi mediji“, u *Retorika postmoderne: ogledi i predavanja*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005.
- Tribuson, Goran, „Moj brat Puškaš“, u *Slobodni udarac: nogometne priče*, Fraktura, Zaprešić, 2006.
- Trifonas, Peter Pericles, *Umberto Eco i nogomet*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002.
- <http://www.knjigomat.com/detail.asp?iNews=349&iType=2>

Tina VARGA OSWALD

FOOTBALL AND CROATIAN SHORT PROSE

Relationship between short prose and football should be considered in the same context as the correlation between the structure of a literary genre and its function to the modern consumer society. There are few selected examples in the Croatian literature covering the topic of football: a collection of short stories *The Survival League* by Gordan Nuhanović (2001), a novel *88 Minutes* by Jurica Pavičić (2002), a collection of short stories *Free Kick* (2006) by several prominent authors (Julijana Matanović, Svjetlan Lacko Vidulić, Goran Tribuson, Borivoj Radaković, Jurica Pavičić, Boris Beck, Delimir Rešicki, Gordan Nuhanović, Simo Mraović, Boris Dežulović and Milana Vuković Runjić) and a novel by Borivoje Radaković, *Splendor of the Epoch* (1990, 2009). The definition of the game in the above corpus suggests its role within the culture and the most prominent field where it still exists in its original forms or sport. Despite a certain difference between the *ancient* and the *modern* game, in today's social order, only one common characteristic can be singled out – the distinction between *the real* and *the unreal*. The exchange of *high* and *low*, in the postmodern paradox procedure, is the only way of presenting and interpreting the current problems of contemporary literature and its consumerism.

Key words: *Croatian short prose, football, postmodernism, high and low in literature*